

Без'язичний Б.І.

Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди

МОДЕЛЮВАННЯ СИСТЕМИ ФОРМУВАННЯ ЕТИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТЬОГО ВЧИТЕЛЯ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ

Стаття присвячена проблемі побудови системи формування етичної компетентності майбутнього вчителя фізичної культури на засадах цілісності, структурованості й функціональності. На основі вивчення різних підходів до освітнього процесу встановлено, що в будь-якій системі присутні змістовий (компоненти системи, структура внутрішніх і зовнішніх взаємозв'язків, функціональність, інтегративні якості, узагальненість), процесуальний і результативний (дидактичний, когнітивний, управлінський, контрольо-корекційний і проектувальний процеси, процеси педагогічного впливу, професійного самовдосконалення й динаміки особистісного розвитку студентів) аспекти. В статті наведено перелік принципів, які необхідно дотримуватись при розробці моделі науково-методичного забезпечення системи формування досліджуваної нами якості майбутнього вчителя фізичної культури. На підставі вивчення широкого кола досліджень автор дійшов висновку, що така модель характеризується взаємозалежними науковими, методичними й освітніми процедурами та має концептуально-цільову, структурно-змістову, технологічну й контрольо-корекційну складові.

Ключові слова: модель, система, етична компетентність, майбутній вчитель фізичної культури, науково-методичне забезпечення.

Безъязычный Б.И. Моделирование системы формирования этической компетентности будущего учителя физической культуры. Статья посвящена проблеме построения системы формирования этической компетентности будущего учителя физической культуры на принципах целостности, структурированности и функциональности. На основе изучения различных подходов к образовательному процессу установлено, что в любой системе присутствует смысловой (компоненты системы, структура внутренних и внешних взаимосвязей, функциональность, интегративные качества, обобщенность), процессуальный и результативный (дидактический, когнитивный, управленческий, контрольно-коррекционный и проектировочный процессы, процессы педагогического влияния, профессионального самосовершенствования и динамика саморазвития студентов) аспекты. В статье приведен перечень принципов, которые необходимо соблюдать при разработке модели научно-методического обеспечения системы формирования исследуемого нами качества будущего учителя физической культуры. На основании изучения широкого круга исследований автор приходит к выводу, что такая модель характеризуется взаимосвязанными научными, методическими и образовательными процедурами и имеет концептуально-целевую, структурно-смысловую, технологическую и контрольно-коррекционную составляющие.

Ключевые слова: модель, система, этическая компетентность, будущий учитель физической культуры, научно-методическое обеспечение.

Bezyazichnyy B.I. The modeling of the system of formation of future teacher's of physical education ethical competence. The article is devoted to a problem of creation of system of formation of ethical competence of future teacher of physical culture on the principles of integrity, structure and functionality. On the basis of studying of various approaches to educational process it is established that at any system there are semantic (components of system, structure of internal and external interrelations, functionality, integrative qualities, generality), procedural and productive (didactic, cognitive, administrative, control and correctional and design processes, processes of pedagogical influence, professional self-improvement and dynamics of self-development of students) aspects. The article presents a set of principles that must be followed in designing the scientific and methodological support system we are studying the formation of the quality of future teacher of physical culture. On the basis of a wide range of research, the author concludes that this model is characterized by interrelated scientific, methodical and educational procedures and is conceptually-oriented, structural and semantic, technological, control and corrective components.

Key words: model, system, ethical competence, future teacher of physical education, scientific and methodological support.

Вступ. Переорієнтація сучасної професійно-педагогічної освіти на європейські стандарти, передбачає, у першу чергу, підготовку компетентного фахівця, здатного практично діяти, застосовувати індивідуальні техніки та досвід успішних дій у ситуаціях професійної діяльності та соціальної практики. Серед ключових компетентностей, якими повинен оволодіти майбутній педагог, етична має пріоритетне значення. Етична компетентність як базова складова професійності вчителя віддзеркалює його духовність і моральність, внутрішню культуру, здатність приймати адекватні моральні рішення та діяти відповідно до норм педагогічної етики. Саме це дозволяє педагогу визначити ставлення до своїх професійних обов'язків і, передусім, до людей, з якими він контактує у процесі діяльності. Формування етичної компетентності майбутнього вчителя фізичної культури вимагає побудови сучасної педагогічної системи професійно-етичної підготовки вчителя на інноваційних засадах.

Формулювання цілей роботи.

Мета дослідження. Побудова моделі системи формування етичної компетентності майбутнього вчителя фізичної культури.

Методи дослідження: аналіз педагогічної, філософської літератури.

Дослідження виконано згідно напрямків практичної діяльності факультету фізичної культури ХНПУ імені Г.С.

Сковороди.

Результати дослідження та їх обговорення. Аналіз останніх досліджень і публікацій дав можливість визначити такі напрями наукових досліджень, пов'язаних з розв'язанням вказаної проблеми: теоретико-методологічні й практичні засади професійної підготовки майбутнього вчителя (В. Євдокимов, О. Іонова, В. Кремень, В. Лозова, О. Микитюк, В. Паламарчук, В. Підкасистий, О. Пометун, О. Попова, І. Прокопенко, А. Троцько та інші); методологічні засади системного підходу (А. Аверьянов, В. Афанасьєв, Л. Берталанфі, І. Блауберг, О. Богданов, В. Садовський, В. Тюттін, А. Уюмов, Е. Юдін та інші). Зазвичай, під педагогічною системою розуміють множину взаємопов'язаних структурних і функціональних компонентів, що підкорюються меті виховання, освіти й навчання особистості [1, с.15] або як спільноту людей, серед якої ставиться педагогічна мета й вирішуються освітньо-виховні завдання [3, с. 38]. Вважаємо, що для педагогічних систем правомірно говорити про різні рівні їх існування, а саме: науково-теоретичний (або моделювальний) і «діючий» (або функціонувальний). Певною мірою погоджуємося з В. Беспальком, який під педагогічною системою розуміє сукупність взаємопов'язаних засобів, методів і процесів, необхідних для створення організованого, цілеспрямованого педагогічного впливу на формування особистості з заданими якостями [3, с. 43].

Аналіз різних підходів до освітнього процесу показує, що у будь-якій системі присутні змістовий, процесуальний та результативний аспекти. У змістовому аспекті педагогічна система являє собою цілісний об'єкт, що має наступні характеристики: складові системи; структуру внутрішніх і зовнішніх взаємозв'язків; функціональність; інтегративні якості; узагальненість [4; 6]. Процесуальний та результативний аспекти пов'язані з функціонуванням педагогічної системи й характеризуються дидактичними, когнітивними, управлінськими, контрольними-корекційними, проектувальними процесами, процесами педагогічного впливу, професійного самовдосконалення й динаміки особистісного розвитку студентів [4].

Вивчення й аналіз наукових праць з проблеми дослідження дає підстави для висновку, що педагогічна система, яка спрямована на формування тієї чи іншої професійної особистісної якості, обов'язково включає такі елементи: мету професійної підготовки, суб'єкт та об'єкт педагогічного процесу, взаємовідносини «суб'єкт-суб'єкт», «суб'єкт-об'єкт», зміст, способи навчання і виховання, педагогічні засоби, організаційні форми відповідного напрямку професійної підготовки та її запланований результат. Усі ці елементи знаходяться у взаємозв'язку та взаємодії. Розробляючи систему формування етичної компетентності майбутнього вчителя фізичної культури, спиралась на такі основні положення:

1. Процес формування етичної компетентності майбутнього вчителя фізичної культури має цілісний характер, що забезпечується єдністю її змістових, функціональних і особистісних компонентів, орієнтованих на формування в студентів знань і вмінь професійно-етичної поведінки та взаємодії з суб'єктами педагогічного процесу на основі поглиблення моральної і професійної спрямованості, морально цінних професійних особистісних якостей, гуманістичних ціннісних орієнтацій.

2. Система формування досліджуваного феномену має враховувати зміст структурних компонентів етичної компетентності майбутнього вчителя фізичної культури, інноваційну мету і зміст етичної підготовки студентів педагогічного ВНЗ, зміст й структуру їхньої професійної підготовки, навчально-методичний інструментарій забезпечення процесу формування етичної компетентності студентів.

3. Система формування етичної компетентності студентів має передбачати різні види діяльності студентів: навчально-пізнавальну, науково-дослідну, громадсько-виховну, професійно-педагогічну, спортивну, самовиховну.

4. Ефективне формування етичної компетентності майбутнього вчителя фізичної культури вимагає моніторингу цього процесу.

Для реалізації розробленої системи доцільно скористатися методом моделювання, який дозволяє розробити модель її науково-методичного забезпечення. Така модель дає можливість формалізувати уявлення про формування етичної компетентності майбутніх учителів фізичної культури як цілісний процес, осмислити його мету, завдання й напрями їх вирішення. Метод моделювання широко використовується у педагогічній науці, оскільки є найбільш доцільним для дослідження складних багатовимірних об'єктів, які знаходяться в поліфакторній сфері детермінації (О.М. Іваній). Моделювання не тільки проводить вивчення будь-якого процесу більш наочним, але й дає можливість глибше розкрити суть явища, що вивчається. У педагогіці вищої школи моделювання широко використовується при дослідженні проблеми підготовки кадрів, що вимагає системного розгляду професійної діяльності, до якої готують студентів (модель навчально-професійної діяльності), а також урахування змісту професійної освіти й навчання (модель професійної підготовки) [7, с. 15]. Крім того, великий обсяг й багатогранність того чи іншого об'єкту доцільно представляти у вигляді моделей, що у згорнутому вигляді відбивають найсуттєвіші риси професійної діяльності фахівця та специфіку професійної підготовки до неї. В якості таких моделей виступають, з одного боку, освітньо-кваліфікаційні характеристики (ОКХ), які відбивають вимоги до умінь, знань й особистісних якостей фахівця, з іншого – навчальні плани та навчальні програми (ОПП), у яких відображено зміст навчальних дисциплін і курсів та комплекс навчальних завдань, що забезпечують формування системи знань, умінь та сприяють напрацюванню професійно значущих професійно-особистісних якостей.

У процесі дослідження з'ясовано, що в науці однозначного ставлення до методу моделювання також немає. Водночас можна констатувати, що більша кількість педагогів єдині в тому, що при моделюванні не може порушуватись якісна характеристика того чи іншого явища чи об'єкта. Неоднозначно трактується і поняття моделі, хоча у філософсько-методологічних працях другої половини 20-го ст. його активно обговорювали філософи й методологи науки. У дискусіях учених можна відмітити декілька аспектів, які стосуються категорії моделі:

- модель – абстрактна структура уявлень, що замінюють складний об'єкт з метою теоретизування (Х. Бруффіт);
- модель – імітація, що відновлює принципи організації й функціонування будь-яких систем (Д. Ушаков);
- модель – теоретико-схематичне відтворення складного оригіналу на основі передбачаємої спільності структурних компонентів оригінального об'єкта (В.Сластьонін).

Згідно з філософським визначенням, «модель... у логіці й методології науки – аналог (схема, структура, знакова система) певного фрагмента природної або соціальної діяльності, продукту людської культури, концептуально-теоретичного утворення й тому подібного – оригіналу моделі» [9, с. 801].

Отже, модель завжди виступає як такий представник оригіналу, заміник прототипу, який є найзручнішим для вивчення або засвоєння та надає можливість перенести отримані при цьому знання на вихідний об'єкт [9, с.162].

Опис педагогічної реальності за допомогою методу моделювання передбачає таку фіксацію педагогічних явищ і процесів, яка б давала можливість відтворювати її проєктувати (проєктування як інтерпретація) процеси навчання чому-небудь. В описуванні моделі не може бути будь-якої рецептурності, регламентації, алгоритму. В описуванні моделі діяльності виділяють цільові орієнтації та базові процеси діяльності, розкривають можливості управління ними. На думку І. Підласого [10], за допомогою методу моделювання здійснюється вивчення структури і механізмів процесу навчання й виховання, логічних структур навчального матеріалу тощо. Проте, як слушно зазначає вчений, при всіх перевагах цього методу необхідно враховувати, що модель не може відбити тих специфічних закономірностей поведінки й способів переробки інформації, які відрізняють свідому, соціально обумовлену практичну діяльність людини.

При розробці моделі науково-методичного забезпечення системи формування досліджуваної нами якості майбутнього вчителя фізичної культури дотримувались таких принципів: пріоритет розвивальної і виховної цілей професійної освіти перед пізнавальною; відповідність виховних, розвивальних й пізнавальних цілей навчання одне одному й основним компонентам змісту професійної освіти; реалізація особистісно-діяльнісного підходу в процесі професійної підготовки як необхідної умови опанування студентом її етичного змісту. Слід зауважити, що останнім часом серед фахівців, що займаються проблемою моделювання в галузі професійної освіти, утвердилася думка, що саме особистісна складова професійної діяльності є найважливішою. Так, О. Артамонова в «моделі вчителя» виділяє «модель особистості» [2, с.4]. Низка вчених (Д. Гончаров, В. Гриньова, А. Губа, В. Радул, М. Подберезський, О. Попова та інші) указує на процес прогресивної зміни особистості вчителя завдяки соціальному впливу на професійну діяльність та власної активності, яка спрямована на самовдосконалення й підкреслюють, що становлення вчителя обов'язково передбачає потребу в саморозвитку й можливості його задоволення. Оскільки основною метою дослідження є побудова моделі педагогічної системи формування етичної компетентності майбутнього вчителя фізичної культури в процесі професійної підготовки, то ми визначили та проаналізували суть основних моделей етичної підготовки студентів. З'ясовано, що найпоширенішими у зарубіжній педагогіці є такі:

- пізнавально-інформаційна модель, якою, крім етичної освіти, передбачається проведення виховних заходів морально-етичної спрямованості, розвиток етичного мислення вчителя у сфері питань моралі, справедливості [11, с.42];
- аксіологічна модель, в якій акцент ставиться на формування моральних цінностей, а ключове питання етичного становлення і розвитку особистості вчителя вбачається у відношенні між суспільними, професійними і особистісними інтересами, точкою перетину яких є моральні цінності, на формування яких спрямовуються основні зусилля педагогів [12, с.201].

Аналіз вітчизняної педагогічної теорії (В. Бездухов, М. Васильєва, А. Донцов, Л. Хоружа) і практики дозволяє виділити переважно предметну модель формування етичної компетентності майбутнього вчителя, в якій основний акцент ставиться на вивченні етичних знань у рамках курсів дисциплін психолого-педагогічного блоку, педагогічної деонтології, культурології де розглядаються питання професійної етики вчителя. Порівняльний аналіз різних підходів до педагогічного моделювання процесу етичного розвитку майбутнього вчителя переконує в тому, що, незважаючи на певні відмінності, є багато спільних позицій, яких дотримується більшість дослідників. Спільними, зокрема, є орієнтація на підготовку майбутнього вчителя до компетентної та відповідальної професійної діяльності, акцентування уваги на засвоєнні етичних знань, умінь і навичок; формування моральних якостей, визначення пріоритетними завдань морально-етичного розвитку особистості майбутнього вчителя, здатності до саморегуляції і самоорганізації професійної діяльності й поведінки відповідно до норм педагогічної етики.

На основі наукового моделювання і їх застосування в педагогічних дослідженнях (С. Архангельський, Н. Кузьміна, С. Серякова та інші), нами створено модель формування етичної компетентності майбутнього вчителя фізичної культури. На основі аналізу наукових джерел [5; 8] виявлено, що логіка процесу педагогічного моделювання, у межах якого здійснюється моделювання педагогічної системи, виглядає так:

- аналіз розвитку педагогічної ситуації й формулювання проблеми; висунення ідей у межах певної системи цінностей і підходів, які можуть сприяти вирішенню протиріч і проблем;
- постановка цілей і завдань педагогічного моделювання, виявлення умов його проведення;
- побудова моделі бажаного педагогічного об'єкта відповідно до провідних ідей і цінностей;
- формулювання припущення про технологічне забезпечення та способи досягнення поставлених цілей;
- установлення критеріїв оцінки очікуваних результатів;
- вибір оптимального варіанту конструйованого проєкту в загальній моделі педагогічної діяльності;
- реалізація моделі при безперервній діагностиці, аналізі і коректуванні складових системи;
- узагальнення результатів, висновки, представлення досвіду педагогічній спільноті.

Виявлення ознак системних об'єктів уможливує визначення вимог, яким має відповідати модель системи формування етичної компетентності майбутнього вчителя фізичної культури у процесі професійної підготовки. До таких вимог нами віднесено:

- *системність*, оскільки етична компетентність майбутнього вчителя фізичної культури є системним явищем, що має певну сукупність елементів, які перебувають у певних відношеннях і зв'язках між собою, утворюють певну цілісність, єдність;
- *єдність внутрішніх і зовнішніх факторів*, що впливають на формування досліджуваної якості, оскільки, етична компетентність майбутнього вчителя фізичної культури, по-перше, характеризується не тільки наявністю зв'язків і відношень, що її утворюють, а й нерозривною єдністю з внутрішнім і навколишнім середовищем, при взаємодії з якими вона виявляє свою цілісність; по-друге, етична компетентність майбутнього вчителя фізичної культури складається з певної

Серія 15. Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт)

сукупності якостей особистості, які утворюють системну інтегровану якість, що виявляється на межі двох систем: внутрішньої – суб'єктивного середовища та зовнішньої – об'єктивного середовища з певними властивостями;

- *динамічність (процесуальність)*: етична компетентність майбутнього вчителя фізичної культури не має статичного вигляду; вона є процесуальним явищем, яке актуалізується тільки в процесах або діях – говорити про певні знання, уміння, навички студента у сфері етичної компетентності можна лише в контексті тих чи інших навчально-професійних завдань, реальних життєвих ситуацій;

- *дієвість*: формування етичної компетентності майбутнього вчителя фізичної культури відбувається в навчально-виховному процесі, який передбачає залучення студентів у різні види професійної підготовки;

- *технологічність*: формування етичної компетентності майбутнього вчителя фізичної культури потребує визначення етапів реалізації цього процесу, їх змістового наповнення та забезпечення їх необхідним навчально-методичним інструментарієм;

- *діагностичність*: формування етичної компетентності майбутнього вчителя фізичної культури потребує моніторингового забезпечення.

На основі вивчення широкого кола джерел з проблеми дослідження можна констатувати, що модель науково-методичного забезпечення системи формування етичної компетентності майбутнього вчителя фізичної культури має містити чотири складові: концептуально-цільову, структурно-змістову, технологічну і контрольну-корекційну.

ВИСНОВКИ. Розроблена система формування майбутнього вчителя фізичної культури враховує: сучасні парадигмально-концептуальні підходи до професійної підготовки майбутнього вчителя фізичної культури в цілому та формування його етичної компетентності зокрема; специфіку компонентів етичної компетентності вчителя фізичної культури; можливості всіх ланок освітнього процесу у вищому педагогічному навчальному закладі щодо формування етичної компетентності майбутнього вчителя фізичної культури.

Перспективи подальших досліджень полягають у визначенні сутнісно-змістової характеристики складових системи формування етичної компетентності майбутнього вчителя фізичної культури.

ЛІТЕРАТУРА

1. Абдуллина О.А. Общепедагогическая подготовка учителя в системе высшего педагогического образования: учеб. пособ. для пед. спец. высш. учеб. заведений / О.А. Абдуллина. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: Просвещение, 1990. – 141 с.
2. Артамонова Е.И. Компетентностный подход в формировании личности педагога-профессионала / Е.И. Артамонова // Педагогическое образование и наука. – 2008. – № 10. – С. 4–9.
3. Беспалько В.П. Слагаемые педагогической технологии / В.П. Беспалько. – М.: Педагогика, 1989. – 192 с.
4. Борисов П.П. Компетентностно-деятельностный подход и модернизация содержания общего образования / П.П. Борисов // Стандарты и мониторинг в образовании. – 2003. – № 1. – С. 20–29.
5. Дахин А.Н. Моделирование в педагогике: попытка осмысления / А.Н. Дахин. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.bestreferat.ru/referat-78582.html>
6. Деркач А.А. Акмеологические основы развития профессионализма / А.А. Деркач. – М.: МПСН; Воронеж НПО (МОДЭК), 2004. – 752 с.
7. Зязюн І.А. Філософія поступу і прогнозу освітньої системи / І.А. Зязюн // Педагогічна майстерність: проблеми, пошуки, перспективи: монографія. – К.; Глухів: РВВ ГДПУ, 2005. – С. 10–18.
8. Матушанский Г.У. Проектирование моделей подготовки и профессиональной деятельности преподавателей высшей школы / Г.У. Матушанский, А.Г. Фролов. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://ifets.ieee.org/russian/depository/v3_i4/html/2.html
9. Новий тлумачний словник української мови (у трьох томах) / Укладачі: В.В. Яременко, О.М. Сліпушко. – К.: Вид-во «АКОНІТ», 2006. – Т. 1. – 926 с.
10. Подласый И.П. Педагогика. Новый курс: Учебник для студентов университетов: в 2-х кн. / И.П. Подласый. – М.: Владос, 2000. – Кн. 1. – 576 с.
11. Kohlberg L. Moral stages and moralization / L. Kohlberg // Moral development and behavior/ Holt, Rinehart and Watsons. N.Y., 1977. – P. 31–53.
12. Tapp I.L. Levine F. (Eds). Law. Justice and the individual in society: psychological and issues. N.Y., 1977. – P. 198–223.

Біліченко Б.Ю.

Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова

КОМПЛЕКСНА ФІЗИЧНА РЕАБІЛІТАЦІЯ СПОРТСМЕНІВ 18-28 РОКІВ З ДОРСАЛГІЯМИ ПОПЕРЕКОВОГО ВІДДІЛУ ХРЕБТА НА ПОЛІКЛІНІЧНОМУ ЕТАПІ

У статті вказано, що проблема комплексної фізичної реабілітації спортсменів 18-28 років з остеохондрозом поперекового відділу хребта є досить актуальною та доцільною для дослідження. На сьогоднішній день остеохондроз поперекового відділу хребта займає одне з лідируючих місць серед населення. Дане захворювання являє собою сукупність дегенеративно-дистрофічних порушень, що вражають міжхребетні диски. Основне завдання комплексної фізичної реабілітації при остеохондрозі - зміцнення м'язового корсету, оскільки саме розвинені м'язи здатні зменшити навантаження на міжхребцеві диски і, відповідно, зменшити прояви поперекового остеохондрозу або ж запобігти появі остеохондрозу взагалі. Щоб вирішити поставлені завдання для реабілітації спортсменів 18-28 років з остеохондрозом поперекового відділу хребта на поліклінічному етапі розробили програму фізичної реабілітації, яка крім традиційних засобів та методів реабілітації включала і сучасні засоби такі як, лікувальна фізична культура, масаж та праце-терапія.